

is meg fogja hozni azt az eredményt, amely a tisztességes szabadkereskedelmet és iparüzést az államélet egyik alkotó pillérévé avatni hivatott.

A hitelélet helyreállítása.

Irta: *Székács Antal*, a felsőház tagja,
az Országos Hitelvédő Egylet elnöke.

A hitel oly régi, mint az ember gazdasági tevékenysége. A középkorban találkoztunk bankárokkal, kik az uralkodóknak pénzt adtak kölcsön háborúik finanszírozására és találkoztunk kereskedelmi hitelynyújtással, nemzetközi vonatkozásban is. Ámde sorsdöntő jelentőséghez a hitel csak akkor jutott, mikor kezdték a tőkét, a polgárok megtakarított pénzét, a termelés szolgálatába állítani.

Tudjuk, hogy az ipari termelésnek hatalmas méretű kifejlődése a technika csodálatosan gyors kibontakozásával párhuzamosan Angliában a múlt század elején kezdődött. Azt kellene tehát feltételezni, hogy a hitel térfoglalása a termelésben is Angliából indult ki. Valójában a gazdasági liberális elméletének megalkotói Adam Smith, Ricardo, David Hume, stb. nem ismerték még fel a hitelnek a termelésben érvényesíthető nagy dinamikus erejét. Franciaországban, a takarékos kis polgár hazájában sarjadt ki először a termelési hitel gondolata és csodálatosképen a forradalmi szellemű Saint Simon gróf volt az, ki a múlt század kezdetén sürgette először, hogy a tőkét az ipar nagyarányú fejlesztésére kell felhasználni, sőt egy ipari pártot akart létesíteni. És az első bank, mely hivatva volt modern értelemben a gazdasági életet megtermékenyíteni, szintén Franciaországban alakult. Isaac és Emile Péreire alapították a múlt század harmincas éveiben a Credit Mobilier-t, mely magához vonta a megtakarított tőkéket, kitűzött programja szerint a mi modern bankjaink módjára vasutakat épített, a hajózást fejlesztette, az ipari termelést fokozta, a kereskedelmet alimentálta, mindezt oly arányokban, hogy Franciaország gazdagsága a második császárság alatt rohamosan gyarapodott. Ez az első modern bank, a Credit Mobilier, 1867-ben csunya bukással végezte be egy ideig dicső pályafutását. El kellett buknia, mert hosszú lejáratú hiteleket nyújtott olyan iparvállalatoknak, melyeket nem ellenőrizhettek és melyek a konjunkturák változó viszonyaitól biztonságot nem nyújtottak. Ezen tapasztalatok dacára a francia Crédit Mobilier nyomán Európa egyéb államaiban gombamódrá követték egymást a bankalapítások. Állandó körforgásban ezek a bankok a rendelkezésre bocsájtott hitellel fokozták a termelést, megtermékenyítették a gazdaságot, ami viszont a jövedelmek és takaréktőkék megsokszorozásával új és új pénzforrásokat irányított a bankok rezervoárjai felé.

Az ipari termelés soha sem sejtett kifejlődésével lépést tartott a világgazdaság, a nemzetközi kereskedelem fejlődése

is; a közlekedési eszközök tökéletesedésével a távolságok meg-
rövidültek, a forgalom meghatványozódott, a föld minden ré-
szében a mezőgazdaság fejlődött, szűz területek vonattak műve-
lés alá, a gyarmatok kiaknázása hozzájárult ahhoz, hogy egyes
nemzetek nagy gazdagságra tettek szert és tőkéiket hitel for-
májában rendelkezésére bocsájtották kezdetlegesebb országok-
nak gazdaságuk megtermékenyítésére. A hitel így nemzetközi
viszonylatban is óriási méreteket ért el. Képet alkothatunk ma-
gunknak erről, ha figyelembe vesszük, hogy 1914-ben a háború
kitörése előtt — mint A. Neymark megállapítja — franciák
birtokában 45 milliárd aranyfrancs, angolok birtokában 100
milliárd aranyfrancs értékű idegen és gyarmati értékpapírok
voltak és például Oroszország csak francia hitelezőknek egye-
dül 12 milliárd aranyfrancskal tartozott.

A mult században a technikának rohamos, szédületes ha-
ladása egymagában még nem tette volna lehetővé azt a kor-
szakot alkotó gazdasági rendszert, melyet kapitalizmusnak ne-
vezünk. A kapitalisztikus gazdasági rendszernek leglényegesebb
ismérve és alapja a hitelgazdaságnak nagyméretű kialakulása. A
naturalgazdaság után a pénz- és hitelgazdaság képezi az embe-
riség evolúciójában a legújabb állomást. Mégis azt lehet mon-
dani, hogy a hitelgazdaság hallatlan erejű, szédületes gyors-
ságú kifejlődéséhez képest, annak valódi jelentőségét a világ-
háborúval járó nagy megrázkódtatások bekövetkeztéig sem az
elmélet, sem a gyakorlat teljes mértékben nem ismerte fel.

Az emberiség szellemi fejlődésének egyik rendkívül jel-
lemző tünete, hogy a hitel természetrájtát oly kevésbé ismerte.
Érdekes, hogy Proudhon már 1840-ben mondotta: „Le crédit
est de toute l'économie politique la partie la plus difficile,
mais en même temps la plus curieuse et la plus dramatique.”
Ez az anarchista világnézetű francia bölcsész tehát már majd
egy évszázaddal ezelőtt megjegyezte, hogy a hitel a közgazda-
ságnak legnehezebb, legmegfejthetlenebb és legdrámaibb része.
A ma élő nemzedék ébredt csak annak tudatára, hogy a hitel a
jelenkori gazdaságnak nemcsak drámai, hanem tragikus fejezete,
melynek most szenvedjük el katharizisát. Eddig a bőséges, a
gazdaságot megtermékenyítő hitelnek csak fényoldalait, áldásait
vettük figyelembe, ma a hiteltúltengésnek rettenetes pusztításait
nyöggjük. Ma már a tudomány is megállapította sok keserű ta-
pasztalatból, hogy nem volt gazdasági válság, melyet többé-
kevésbé nem a hitellel való visszaélés előzött volna meg. Ma
már a kapitalizmus válsága alatt a hitel mélyreható válságát
kell értenünk; és ma már tudjuk, hogy a gazdasági világválság
összetett okai között a hiteltúltengés, a hitellel való visszaélés
és a hitelnek észszerűtlen felhasználása a leglényegesebb ténye-
zők sorába tartoznak.

Szinte érthetetlen, hogy a tőkések az utolsó fél évszázad-
ban, vaksággal megverve, mily hiszékenyen, mily nemtörődömség-
gel bocsájtották pénzüket államnak, közületeknek, vállalkozá-
soknak rendelkezésére, anélkül, hogy ezen tőkék miként való
felhasználása iránt érdeklődtek és biztosítékokat szereztek
volna. És époly érthetetlen az a könnyelműség, mellyel a köl-

csönvevők a rendelkezésükre bocsájtott kölcsönöket igénybe vették és igen sok esetben minden gazdaságosság ellenére felhasználták. És ez áll egyaránt államokra, közületekre és a termelésre is. Hosszú lejáratú hiteleket oly befektetésekre fordítottak, melyek soha sem tették lehetővé a tőkék visszafizetését, sőt még a kamatok megfizetését sem. Kölcsöntőkével a termelő berendezéseket úgy nagyobbitották, a termelést oly arányokban fokozták, mintha a piacok felvevőképesége határtalan volna. Még ennél is sokkal veszélyesebb volt kihatásában a rövid lejáratú hiteleknek nyújtása és nagyarányú igénybevétele befektetések céljaira; a rövidlejáratú kölcsönpénzek ily immobilizálása a katasztrófaveszélyeket szinte állandósította és a gazdasági élet, a tőkepiac ezt fel nem ismerve, vagy ennek meglátása előtt elzárkózva, mégis hosszú éveken át folytatta azt a hitelpolitikát, melyet igen enyhén jellemez Gottfried Feder, midőn e tárgyról írt könyvének „Die Sklaverei der Anleihen” címet adta. Amde nemcsak a szigorú értelemben vett termelésben, valamint állami és közületi befektetési politikában történtek téves tőkefelhasználások (Fehlinvestition) és hitelvisszaélések kölcsönadók és kölcsönvevők részéről egyaránt. A forgalombahozatal, a kereskedelem terén is megállapíthatjuk az irracionális hitel-túltengést és a hitellel való visszaélést. Elég, ha ezt illusztrálva, a háború után az Amerikai Egyesült Államokban bekövetkezett prosperity időszakában Henry Ford által kezdeményezett eladási politikára hivatkozom. Ő indította meg azt a fantasztikus méretekre nőtt, részletfizetésekre alapított fogyasztást, melyet a német „Konsumfinanzierung”-nak, a francia oly jellemzően „la vente a tempérament”-nak, M. R. Nathan pedig szellemesen kereskedelmi demagógiának nevez és mely a gazdaságtudomány világosságában nem egyéb, mint mesterséges vásárlóerő teremtése. Így már 1925. évben U. S. A.-ban az autók 92% -a, a varrógépek 90% -a, a mosógépek 85% -a, a vacuum cleaner-ek 84% -a, a zongorák 80% -a részletfizetésre adtak el. Természetesen ennek a farsagnak is megjötte a bőjtje, mert a fogyasztási hitel terméketlen lévén, a hitelező csak a folyton emelkedő vásárlóképességre és a tartós fellendülésre alapíthatja azt, a gazdasági élet rithmusának törvénye szerint pedig örökös fellendülés nem létezik.

A hitelhypertrofiának legveszedelmesebb jelenségei azonban a bankok politikájában mutatkoztak, mert a bankok a bőven igénybevett hiteleket bőkezűen helyezve ki, annyira immobilizálódta, hogy ez a gazdasági életre nézve kiszámíthatatlan hatású veszélyt jelentett, annál is inkább, mert minden bankösszeomlás már nem helyi jellegű zavarokat idézhetett fel, hanem a pénzügyi nemzetközi kapcsolatainál fogva világviszonylatban is katasztrófával fenyegetett. Ennek jellemzésére csak néhány statisztikai számadatot hozok fel a Népszövetség jelentéséből:

Az 1913. év végétől az 1928. év végéig, tehát rövid 15 év alatt

a világ aranykészlete	40 %-kal
a népesség	7 %-kal
a világkereskedelem	11½ %-kal
a nyersanyagok és mezőgazdasági termékek	21 %-kal
a bankoknál elhelyezett, látra szóló betétek	130 %-kal

emelkedtek, ellenben az emissziós bankok látra szóló, tehát rövid lejáratú kötelezettségei 350 %-kal emelkedtek.

Hogy a nemzetközi hitelexpanzió mily méreteket öltött, azt kellően illusztrálhatja az az adat, hogy még a bankzárlat elrendelése előtti 1931. évben, január 1-től július 31-ig, egyedül Anglia Németországban 1160 millió márkát helyezett el. Ez a már évek óta növekedő hitelinfláció vitte rá a pénzüntézeteket, hogy mindnagyobb mértékben vállaljanak érdekeltséget a magánvállalkozásban, minek illusztrálására felhozom azt az adatot, hogy például a Deutsche Banknak 1931. évben 137 ipari és kereskedelmi vállalkozásban volt érdekeltsége.

Minthogy pedig az 1928—29. évi gazdasági fellendülés után hanyatlás állott be, mely 1931. évben súlyossá vált, ez év júliusában beállott a kollapszus, 1931. július közepén fizetéseképtelenné vált az osztrák Kreditanstalt, bezárta pénztárait a Deutsche Bank, a Darmstaedter Bank, a Dresdener Bank és még több német nagybank, fizetéseképtelen lett a francia Banque Nationale de Crédit és még több francia pénzüntézet, a svájci Banque de Genève, az olasz államnak át kellett vennie a Banca Commerciale Italiana ipari érdekeltségét és Magyarországon elrendelték a bankzárlatot. Ez az összeomlás mind nagyobb arányokat öltött és legutoljára, de legvégzetesebben Amerikában jelentkezett, hol a Reconstruction Finance Corporation elnöke által kiadott jelentés szerint az Északamerikai Egyesült Államokban a krízis alatt zárva volt bankokban a betétek és depót-k 35 %-a veszett el 2500 millió dollár értékben. A magánbankok pedig, melyek Amerikában sokkal nagyobb jelentőségűek, mint Európában, az 1930—1932. évek között közzétett mérlegeik szerint tőkéjük 50 %-át veszítették el. Az amerikai bankválság legmagasabb fokán, 1932. év első harmadában, az U. S. A.-ban havonként átlag 137 bank, ez év második harmadában pedig havonként átlag 106 bank vált fizetéseképtelenné.

Ez a néhány adat világítja meg azt a rettenetes hitelválságot, mely 1931. július havától kezdődőleg a világot megrázkódtatta és talán még ezeknél az adatoknál is megdöbbentőbb az a tény, hogy a bankkrízis kitörésekor a világ legnagyobb pénzpiacán az egész világ bankjainak oszlopa, az „old lady”-nek nevezett Bank of England jutott bajba, rövid időre bezárta pénztárait és kénytelen volt sűrűsen Párisban és New-Yorkban 130 millió angol fontot kölcsönvenni. Ekkor egy nap alatt az angol font árfolyama 20 %-kal zuhant le és a Banque de France az Angliának nyújtott segély folytán 2½ milliárd francs-ot veszített. Már ezen katasztrófák előtt is súlyos zavarok voltak a hitelgazdaságban. A gyengébb államok valutája megrendült és az államok egy része már ezen időpont előtt tért le az aranyalapról. Az államközi adósságok fizetését több állam megszüntette, a transfer mind nagyobb nehézségekbe ütközött és:

az országok jegybankjainak nagy része kénytelen volt devizakorlátozásokat elrendelni. De a hitelélet teljes összeomlása mégis csak a Kreditanstalt bezárásával vette kezdetét.

A hitelélet ma is romokban hever, sok tekintetben a romlás még ma is tart és a szakadékok mind nagyobbak lesznek. Azonkívül, hogy az egyes államok bajbajutott bankjait — főleg a betétesek érdekében — átvették, szanálták, vagy fuzionáltatták, nem történt semmiféle komoly és hatásos lépés a világ hiteligazdaságának helyreállítására. A gyönyörű elgondolással alapított Nemzetközi fizetések bankja egyelőre nem szolgálta eredménnyel a nemzetközi hiteligazdaság egészségessé tételét. A Macmillan bizottság a pénzügyi kérdésekről alapos tanulmányt végzett és szinte tragikus hangú komolysággal hívta fel előadója Walter Layton jelentésével a hatalmakat, hogy legsürgősebben, szolidárisan hozzák rendbe az államok pénzrendszerait és a hiteligazdaságot. Ez a memento is hatástalan maradt.

Az Északamerikai Egyesült Államok a válság megszüntetése és a hiteligazdaság helyreállítása céljából megindították a New-Deal-lal azt a kockázatos kísérletet, hogy a hiteltúltengés által okozott bajokat újabb hiteltúltengéssel orvosolják. Ez a kísérlet újabb kudarcra végződhetik, bár kétségtelen, hogy az Egyesült Államok kimeríthetetlen gazdaságukkal és lehetőségeikkel megkockáztathatták Roosewelt nagyszabású, merész kísérleteit.

Ily szomorú képet nyújt jelenleg a világ hiteligazdasága és ennek a képnek hazánk hitelviszonyai is komor részét képezik. Szándékosan vázoltam néhány vonással a világ hiteligazdaságának helyzetét, mert mint minden téren, úgy a hiteligazdaság terén is függvényei vagyunk a világ gazdasági helyzetének.

Ha pedig, mint előbb kifejtettem, a hitel az alapja és dinamikus ereje a mai, kapitalisztikus gazdasági rendnek, akkor kétségtelen, hogy a világtörténelemben példa nélkül álló katasztrófális gazdasági válság csak a hitel helyreállításával, a világ hiteligazdaságának romjaiból való újraépítésével szüntethető meg.

Ennek a ma szinte leküzdhetetlennek látszó feladatnak vannak nemzetközi előfeltételei és olyanok, melyeknek teljesítése viszont az egyes országok kötelessége.

Nemzetközi viszonylatban a hiteligazdaság helyreállításának két legsúlyosabb akadály: A politikai bizalmatlanság, mely szinte pánikszerű pszichoizis méreteit öltötte fel, a másik pedig az adósmorálnak hanyatlása.

Nem kívánok részletesebben foglalkozni a probléma politikai részével. Félő, hogy a háború és az igazságtalan, erőszakos békék által a népekben felgyülemlett gyűlölet és fanatikus nacionalizmus még sokáig nem fog enyhülni, épúgy, mint az európai államok hatalmi egyensúlya, megbékülése és szolidaritása egyhamar nem fog helyreállni. Azt hiszem, nem is politikai elgondolások fogják a kedvező fordulatot megérlelni, hanem a ma uralkodó gazdasági irányzatok tarthatatlansága, az elzárkózás, a protekcionizmus túlhajtása, az autarchikus berendezkedés örülete fogja megteremteni a kényszert, hogy a népek ismét

megértsek egymást és a világgazdaságot, az emberek, a javak és a pénz szabad forgalmát ismét visszaállítsák. Hiszen kell, hogy előbb-utóbb győzzön a jobb belátás, kell, hogy az államok felismerjék ennek a mai helyzetnek logikátlanságát, esztelen-ségét, mely szerint megkívánják, hogy az államok teljesítsék egymással szemben fennálló fizetési kötelezettségeiket, ugyanakkor azonban lehetetlenné teszik, hogy tartozásaikat áruk szállításával rójják le, már pedig mással, mint áruval nemzetközi adósságot fizetni nem lehet. És épúgy kell, hogy az államok felismerjék szükségességét annak, hogy a megrendült pénzrendszerket nemzetközi összefogással rendezzék, mert a legtöbb állam zilált pénzrendszere és kötött devizagazdálkodása mellett nemcsak a világgazdaság, de minden állam gazdasága és háztartása is ingatag alapon áll.

A hitelgazdaság és a hitelkerölcsök nemcsak a válság által legtöbbször szenvedett Magyarországon, de sok más országban is mély fokra súlyedtek.

A hitelbiztonság meglazulását megindította a politikai adósságok, a jövételi tartozások fizetésének megtagadása, a gazdasági lehetetlenülés indokolásával. Még az olyan gazdag államok, mint Anglia és Franciaország is beszűntették a háborús politikai adósságok fizetését azon a címen, hogy a közép-európai államok sem teljesítik velük szemben a békében megszabott fizetési kötelezettségeket. A bankzárlat után a Német Birodalom külföldi pénznemekben fennálló magánadósságokra is moratóriumot léptetett életbe és természetesen Ausztria és Magyarország sem képesek valutatartozásaikat megfizetni. A külföldi tartozások tekintetében haladékokat lehetett kieszközölni a hitelt rögzítő megállapodásokkal, mert hiszen a külföldi hitelezőknek más választásuk nem volt és a behajtás eszközei nem állottak rendelkezésükre. Mindez hozzájárult az adóskerölcsök leromlásához. A transfernehézségek és a devizakorlátozások lehetetlenné tették vagy rendkívül megnehezítették a magyar adós külföldi tartozásainak kiegyenlítését. Bár ezek az adósságok Damokles kardként lógnak az adós felett, ez a helyzet az amúgy is nehéz gazdasági viszonyok között gondtalanabbá és könnyelműbbé tette az adóst.

Mindehhez hozzájárultak nálunk a gazdavédelmi rendeletek, a gazdamoratóriumok, melyek nagy mértékben ásták alá a fizetési készségeket és az adósmorált.

A hitelélet meggyöngyítéséhez hozzájárultak egyes országok nagy bankösszeomlásai. Bár Magyarországon a pénzügyintézetek ily súlyos rázkódtatásokon nem mentek keresztül, a bankzárlat és más államok bankösszeomlásai nálunk is befolyásolták a hitelviszonyokat, bizalmatlanságot keltettek, thezaurálásra vezettek és nemcsak a bankok szorították meg a hitelt, hanem az áruhitelzés is hosszú időre teljesen megszűnt és még ma is szűrény keretek között mozog.

Végül megemlítendő, hogy a hitelmorál súlyedése természetesen érezhető a fizetésképtelenségi viszonyok alakulásában is.

Ha már most egyenként vizsgáljuk a hitelválság kihatásait és keressük a hitelélet újraébrésztéséhez és egészségesedéséhez

vezető módokat és eszközöket, a következő megfontolásokhoz jutunk:

A nemzetközi adósságok rendezése elsősorban gazdasági probléma és csak másodsorban jogi kérdés. Legelső előfeltétele a külföldi adósságok rendezésének: valutánk rendezése, mely műveletre saját erőnkől képesek nem vagyunk. Itt érvényesülni kell annak az elvnek, hogy a hitelezőknek érdeke az adóson segíteni, hogy fizetési kötelezettségének eleget tehesen. És mert a megrendült valuták rendezése nemzetközi érdek is és enélkül a világ a gazdasági válságot le nem küzdheti, biznunk kell abban, hogy erre a hitelező országokban a hajlandóság elebb-utóbb be is fog következni. Ezért kell részünkről is megnyilatkoznia a fizetési készségnek oly komoly, egységnyi ajánlattal, mely ma már külföldi hitelezőinknél is fogékony talajra talál és melyben vállalandó kötelezettségeinknek meg is tudnánk felelni. Nekem erős a hitem, hogy ha majd valutánk — bár súlyos műtét által — rendezhető lesz akként, hogy pénzünk értéke stabilizálva lesz, ez gazdaságunk oly egészségesedését és felendülését biztosítaná, hogy az egységben vállalt fizetési kötelezettségeinknek meg is tudnánk felelni. A külföldi adósságrendezésnek vannak természetesen egyéb technikai és jogi nehézségei is. A magánkezekben lévő kötvények és záloglevelek elszórt birtokosaival való tárgyalás és megegyezés, az egyes adósok fizetési képessége és készsége, az e téren szükséges rendezési vagy inzulvenciális eljárásnak miként való lebonyolítása, megannyi komplikált gazdasági és jogi kérdés, melyek azonban nem megoldhatatlanok és melyeken sokkal könnyebben eshetünk túl, ha valutánk rendbejön, ha ezzel a devizakorlátozások megszűnnek és ha a fizetést az egységekben megállapított, a viszonyokhoz mért határidőkben tényleg lehetővé is tesszik.

Külföldi adósságaink rendezésének további elengedhetlen előfeltétele, hogy kivitelünk is lehetővé tétessék, mert külföldi tartozások csak áruval és szolgáltatásokkal egyenlíthetők ki.

A külföldi adósságok rendezése legsürgősebb feladataink egyike; sorsdöntő jelentőséggel bíró feladat, mert tőkeshiányos ország vagyunk, mely az ország gazdasági regenerálásához szükséges tőkeképződésre egyhamar nem számíthat. Magyarország: a külföldi hitelre reá van és reá lesz szorulva és tévednek azok, akik a jelenlegi hitelválságból azt a következtetést vonják le, hogy Magyarországnak külföldi hitelről a jövőben le kell mondania. Az államcsődök története azt mutatja, hogy a hitelpiac, a tőkés hamar felejt és az államok fizetésbeszűntetés után csodálatosan rövid, szinte arasznyi idő múlva ismét sikerrel fordultak a tőkepiachoz és bőséges hitelre tudtak szert tenni még exotikus országok is, a legbotrányosabb államcsődök és devaluációk esetében is, ha a gazdasági viszonyok megjavultak és a megtakarított tőkék a nemzetközi piacon ismét halmozódtak. Ha ilyen esetekben nem vált lehetetlenné a nemzetközi hitel, mennél inkább számíthat reá, természetesen csak produktív célokra, Magyarország, mely az elképzelhető legeklátásabb vis major által került mai megszorult helyzetbe. Mindez azonban kell, hogy arra serkentsen bennünket, hogy külföldi hitelezőink-

kel mielőbb oly egyességet kössünk, mely komoly fizetői készségünkről tesz tanúságot.

A külföldi adósságok rendezésénél még sokkal sürgősebb a belföldi adósságok rendezésének problémája, sőt nemcsak sürgős, hanem halasztást nem tűrő követelmény.

Önmagában véve belföldi adósságaink mértéke nem volna aggályos, sem a nemzeti vagyon, sem a nemzeti jövedelem szempontjából. Ami eladósodásunkat mégis kritikussá tette, az csak mezőgazdaságunknak tíz évvel ezelőtt kezdődött nagymértékű adóssággal való megterhelése és ez sem az eladósodás méreteinél fogva, hanem kizárólag a tulságosan magas kamatterher és a mezőgazdaság jövedelmezőségének utóbb bekövetkezett katasztrófális leromlása okából. A mezőgazdaságnak eladósodott része a magas kamatterheket fizetni már nem bírta és minthogy östermelésünk átmentése elsőrangú és egyetemes nemzetgazdasági érdek, az állami megsegítés szükséges és elkerülhetlen volt. A kormányzat sietett is a mezőgazdaság segítségére, leszállította a mezőgazdasági kölcsönök után fizetendő kamatokat és annuitásokat és mezőgazdasági moratoriumot léptetett életbe. Ezen intézkedés egyeseken segített ugyan, de oly drasztikus beavatkozás volt a gazdasági és hiteléletbe, mely végeredményben a mezőgazdák egy része érdekében, az egész mezőgazdaság hitelét tette tönkre. Moratoriális intézkedések, kíméleti idő biztosítása indokoltak és szükségesek oly célból, hogy azok ideje alatt a bajba jutott adós existenciája megtámadásának és összeroppanásának veszélye ne következhessek be. De évekre szóló kíméleti idő semmiképen sem helyeselhető és nem engedhető meg gazdasági szempontokból, de különösen azért sem, mert az ilyen moratorium végzetesen lerontja az adóserkölcsöket és a fizetési készséget.

A mai lebegő állapot nem tartható fenn és sürgősen véglegesen rendezendő és konszolidálandók a rövidlejáratú mezőgazdasági adósságok már azért is, mert ezen rendezésnek akadálya nincs. Hogy a kérdés rendezésre megérett, az kiderült a Magyar Közgazdasági Társaságnak már múlt év őszi megtartott ülésén is. Ez a rendezés természetesen csak individualizálva történhetik és azt csak olyképen tartom keresztülviendőnek a gazdasági érdek, valamint a hitelmorál szempontjából, hogy a fennálló kötelezettségek csorbítása a lehető legszűkebb körben következzen csak be s a teljesítendő törlesztések és kamatfizetések nyerjenek oly módon való megállapítást, hogy ez arányban álljon a mezőgazdasági termékek árának és a mezőgazdaság jövedelmezőségének csökkenésével. Ezzel szemben a passiv adósok ügyét az egyességi eljárás útján kell rendezni, ami szintén halasztást nem tűrő feladat.

Ez hitelező és adóserdek egyaránt, miértis a mezőgazdasági adósságok végleges rendezése, a gazdasági válság enyhítésének és közgazdaságunk fellendülésének ma egyik legegésőbb problémája, melynek megoldása el nem odázható.

A bankösszeomlást követő időben a közvélemény és a szakirodalom sokat foglalkozott a pénzintézetek likviditását biztosító rendszabályok lehetőségével, valamint azzal a kérdés-

sel, miként lehetne alkotandó jogszabályokkal a betétesek érdekeit megvédeni és a takarékbetétek biztonságát elérni. Ezek a kérdések még ma is napirenden vannak, de mindinkább kialakul az a nézet, hogy az állami beavatkozás és a törvényes rendezés a bankhittel terén többet árthat a közgazdaságban, mint amennyit használ, mert a kapitalisztikus gazdaságban nélkülözhetlen iniciatívát megölné és főleg azért is, mert a likviditás megítélésénél a változó helyi, időbeli, a gazdasági és az erőviszonyok játszanak döntő szerepet.

De még aki joggal tart a gazdasági életbe való állami beavatkozás káros hatásaitól — amit az utolsó időkben szerzett szomorú tapasztalatok egyébként csak megerősítettek — annak is el kell ismernie azt, hogy épen a hitelélet terén találkozunk oly feladatokkal, amelyeknek megfelelő jogi megoldása, előnyös hatásokkal járhat. A szabályozásnak ez a módja ugyanis nem az irányításnak, vagy a túlreglementírozásnak a vonalába esik, hanem a hitelviszonyok megjavítására irányuló helyes prevenció szempontjait juttatná kifejezésre. Gondolok itt elsősorban a *könyvvezetési kötelezettség* betartását biztosító jogszabályok messzebbmenő kiépítésére. Minden tisztességes üzletvitelnek alapja a rendes, megbízható könyvvitel. Áll ez különösen azokra a gazdálkodó alanyokra, akik hitelt vesznek igénybe, a más pénzzel gazdálkodnak s akikre vonatkozólag így fokozottabb mértékben érvényesül az a gazdasági és erkölcsi kötelezettség, hogy gazdálkodásuk módjáról megbízható módon számot adni, legyenek képesek. Ennek a kötelezettségnek kikényszerítésére az érvényben lévő jogszabályok elég hatékonyaknak nem bizonyulnak. A Kereskedelmi Törvénynek a könyvvezetésre vonatkozó szabályai megfelelő szankciókat nem tartalmaznak. Az 1931-ben életbelépett hitelsértési törvény sem állapított meg világosan oly tényállást, melynél fogva azt, aki könyv vezetésére kötelezve lévén, e kötelezettségének eleget nem tett, már ez oknál fogva megfelelő büntetéssel sújtaná.

A jelenlegi szabályozásnak ez a fogyatéka teszi értéketővé az OHE 1933. évi jelentésének azt a megállapítását, hogy a fizetéseképtelenné vált cégek 37 $\frac{1}{2}$ %-a könyveket egyáltalán nem vezetett s hogy ezek sorában nem egy oly céggel is találkozunk, amelynek évi forgalma a 40.000 pengőt meghaladta, vagy üzletkörüknél fogva nagykereskedőknek minősíthetők. Tisztaban vagyok azzal, hogy a hatékonyabb jogi szabályozással az érdekeltségek részéről kiinduló megfelelő nevelő és propagandisztikus munkának kell együttjárnia. Ennek a felismerésnek jegyében indította meg kezdeményezésemre már az elmúlt év folyamán a Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara ily irányú akcióját s bocsátott megfelelő könyvelési mintákat az érdekeltségek rendelkezésére.

Ismételten szó esik a *részvénytársasági jog* reformjáról is. A gazdasági érdekek szempontjából a legdöntőbb szempont itt is csak az lehet, hogy e reform semmiképen se vezessen az üzleti életben elengedhetetlenül szükséges szabad mozgás korlátozására s ne vigye be a megkötöttséget a társaság belső életébe. E mellett azonban a hitelbiztonság erősítése szempontjá-

ból is rokonszenvvel lehetne fogadni — jól bevált külföldi, első-sorban angol mintára — a *könyvvizsgálat* bevezetését, amely anélkül, hogy a társasági ügyvitel korlátozására, annak fölös bürokratizmussal való terhelésére vezetne, a helyes irányú kontrol szempontjait juttathatná kifejezésre.

Végül még megemlítendő, hogy Magyarországon az áru-hitelezés terén az utolsó három év lényeges visszafejlődést mutat és csak az utolsó hónapokban látszik e téren némi élénkülés. Az adósok fizetési készsége nagyjában kielégítő, a fizetési kép-telenségek száma az utolsó évben feltűnően lecsökkent. Mégis megállapítható, hogy a hiteldeliktumok szaporodnak és az 1932. évben alkotott hitelsértési törvény nem felel meg teljes mérték-ben az áruhitelezők várakozásának. Ennek oka azonban nem is annyira a törvényben keresendő, mint a törvény alkalmazásá-ban. Az adósvédelmi mentalitás akaratlanul és öntudatlanul néha e törvények értelmezésében és végrehajtásában is meg-nyilvánul.

Összegezve az elmondottakat, megállapítható, hogy a kapi-talisztikus hitelgazdaságnak túlságos és rohamos fejlődése, a hitelinflációnak mértéktelen volta a hiteléletben oly zavarokat idézett fel, melyek súlyos következményekkel jártak és az embe-riség történetében példa nélkül álló gazdasági válságot okoztak. Amint ezek a hiteléleti zavarok döntő szerepet játszottak abban, hogy a gazdasági élet a jelenlegi súlyos nehézségek közé jutott, úgy a gazdasági bajok orvoslása is csak a hitelélet helyreállí-tása által érhető el, mert egészséges hitelélet nélkül kapitalisztí-kus gazdaság nem képzelhető el.

Az irányított gazdálkodás jogszabályainak hiányosságai.

Irta: *Fellner Pál* országgyűlési képviselő.

Nem kívánok e hasábokon vitát folytatni arról, vajjon az irányított gazdálkodás vagy a gazdasági liberalizmus-e az az út, amelyet a mai világ gazdasági helyzetben és Magyarország gazdasági helyzetében követnünk kell. Az e fölötti vita meddő is, mert úgy az egész világ, mint Magyarország benne van az irányított gazdálkodásban, ha tehát az ezzel kapcsolatos jogszabályokról, illetve azoknak hiányosságairól beszélünk, a ma fennálló tényleges helyzet alapján tesszük ezt.

A termelésre és értékesítésre, szóval a gazdasági életre kiható jogszabályok még a régi normális időkben is erősen befolyásolták a gazdasági életet. Gondoljunk csak az iparfejlesztési törvényre, vagy a különböző fogyasztási adókra és ezeknek hasonló cikkeknél egymáshoz való arányára, vagy az exportprámiumokra, vagy végül egyebek között a szintén az államhatalom illetékességébe tartozó vasuti tarifára. Sokszorosan áll ez a jelenlegi körülmények között, amikor a törvényhozás és